

kritika o kritici

julijana matanović

Velimir Visković, POZICIJA KRITIČARA, Znanje, Zagreb 1988.

U mlađoj hrvatskoj književnosti, točnije jednom njezinom primarnom segmentu koji volimo nazivati književnom proizvodnjom, najčešće nismo posljednjih godina (sada mislim prvenstveno na prozu) detektirali utjecaje domaće lektire, premda su neke od tada objelodanjene prozne i tekstove pokazivale bliskost, između ostalih, i s tekstovima generacijski nešto starijih kolega. Gotovo istovremeno, ili kalendarski nešto malo ranije, na mlađu srpsku prozu brižno se stavljao zajednički pokrivač. A ako bi jednom kabanicom bilo pokriveno toliko ljudi koliko je to uspjelo, kroz sve naše kritičke tekstove, učinili pomoću Albaharijeva ogartača, mislim da bi se tekstil, inače vrhunske kvalitete, u tom dugotrajnom procesu, već po davno istanjio ostavivši mlađu srpsku prozu dobro dobro pokisom. I dok se u srpskoj književnosti o pokrivalima pisalo, u hrvatskoj se o njima puno više usmeno, ali i rado pripovijedalo. I to tematiziralo ih se u prostoru književne kritike, tom rado osporavano članu književne organizacije, a priznajmo, i tako nebitnom sudioniku u modeliranju današnjeg književnog života i u formiraju nekim budućim književnim usustavljanju koja će možda uporište svoje metode pronaći u teoriji sličnoj današnjoj estetskoj recepciji.

Da pod indikatorskom sintagmom »Viskovićeva generacija« podrazumijevamo danas raspisane i u kritičkom fokusu najprisutnije hrvatske prozaice, čija je zajednička poetička matrica istaknuta upravo u prvim Viskovićevim tekstovima s ciljem situiranja te tadašnje »mlade proze« u svremenom hrvatsku književnost, svima je manje-više poznata i prihvativljiva činjenica. Ali, da li je sve jasno ako jednog kritičara okarakteriziramo kao »viskovićevca«? Odgovor na to, ne baš tako jednostavno pitanje, zahtijeva približavanje samom predmetu razgovora, »POZICIJI KRITIČARA« Velimira Viskovića, knjizi kritika podnaslovljenoj »O svremenoj hrvatskoj prozi«.

Teško je sada zaobići i ne ponoviti neke su dove drugih ocjenjivača Viskovićeva kritičarskog djelovanja, pa čak i svoje vlastite, i u opisu nove knjige ne krenuti od određenja autora kao generacijskog kritičara. I u novoj knjizi, točno je, velik je prostor ostavljen za govorjenje o Pavličiću i Tribusonu, ali tom istom knjigom Visković mijenja našu jednostranu sliku o svom kritičarskom radu. Većina tekstova (a ima ovdje i osvrta na Buljevića, Bitenca, Bilopavlovića, Horvata, Purčara, Vrkljanu, Jeličića i dr.) objelodanjena je u isto vrijeme kada se Visković sustavno i onako ozbiljno bavio generacijom koja je premjerno istupila početkom sedamdesetih (a da nije toliko puta izrečeno, dodala bih i izvan zgrade, »bez svog generacijskog glasila«). I dok smo ga ranije većinom vezali uz njihov nastup (nerijetko je Visković ta uska specijaliziranost i zamjerana), sada kada se on otvara kao kritičar puno širih zanimanja, može se dogoditi da mu se upute pitanja, npr. zašto Cesareci i Slavenka Drakulić u istim prostorima suvremenovlja? Upit dakkako ne mora biti neprimjeren, dottič će i periodizacijske probleme našeg shvaćanja suvremenih literatura, ali ako je Cesarčev »bijeli lutalac«, pripremljen za ponovljeno izdanje 1982. godine s predgovorom S. Kalezića, postao predmetom Viskovićeva kritičarskog interesa, zašto se tekst o Cesarcu ne bi mogao naći u istim koricama s novim Tribusonom. Razlog više za takvu odluku leži, po mom osobnom sudu, u Viskovićevu neslaganju s pripredavačevom recepcijom Cesarčeva teksta, a ne u samoj interpretaciji romana koji je već postao dio naše, reči ću koliko god to jeste neprecizno, književne povijesti.

Kritike objelodanjene, u knjizi, nakon pet godina (»Mlada proza« pojavila se 1983.) i sada su samo »djelić« autorova kritičarskog djelovanja ispisivanog u književnim i dnevnim novinama, te književnim časopisima. Njegove npr.

brojne kritike i eseji o suvremenoj srpskoj književnosti ostaju još uvijek neuknjijeni. Za koje je glasilo određeni tekst prvotno napisan možemo često saznati iz početnih dijelova kritike (»No, ta bi tema zahtijevala mnogo više prostora od prorozriča koji Oko namjenjuje svojim recenzentima. Stoga ćemo se, ovaj put, ograničiti samo na prikaz knjige«, 179). primjećujem da su se i neke kritike nove knjige mogle slobodno naći i u »Mladoj prozi«, o »Dobrom duhu Zagreba« (1976), o »Praškoj smrti« (1976), »Raju za pse« (1978).

Viskoviću će se možda ponovo zamjeriti niski postotak zastupljenosti mladih proznih autora, sada možda i više nego ranije jer je autor »Pozicijom« pokazao da su kroz njegov kritičarski fokus, manje ili više temeljito, prošetale različite književne generacije. Ali uostalom, »Mlada proza« nas je naučila tko se i na kakav način treba baviti mlađim autorima. Treba ipak priznati da je sredinom sedamdesetih klima za književno-kritičarsku ujedinjenja bila puno povoljnija od današnje. Prozaisti su pokazivali neko početno poetičko zajedništvo, istovremeno blisko i kritičarevu vidjenju literaturе. Današnji najmladi prozni autori u Hrvatskoj, oni koji su nastupili sredinom osamdesetih, a kojih je i »količinski manje« i koji manje objelodanjuju od autora prethodne prozne generacije, ne pokazuju toliko poetičkih bliskosti i vjerovatno ne nailaze na »potpuno razumijevanje« svojih generacijskih kolega kritičara kojih, ruku na srce, i nema tako malo.

Pored valorizacije književnih tekstova koji su postali predmetom Viskovićeva kritičarskog djelovanja, ne smijem zaboraviti istaknuti i uvodni i završni esej o književnoj kritici, preciznije terminološki, o dnevnoj kritici i njenim zadacima. Za razliku od mnoštva naših trenutnih književnih i izvanknjževnih nacrta, Visković dosljedno postavljeno videnje i realizira na odabranom predmetu. *Pitanje odnosa književne teorije i književne kritike*, primjenjivanje teorijskih iskustava u prostorima analize i valorizacije, nije mimošlo ni »Poziciju kritičara«. Točno je da dnevna kritika, kako to ističe Visković u intervjuu časopisu »Quorum«, usmjerena širokom broju recipijenata i ograničena niskim brojem novinarskih kartica, ne trpi pretjerano nagomilavanje teorijskih termina. Pogrešno je, uvjerenja sam, kritičko djelovanje, posvema odvojiti od teorije. I sam je Visković prihvatio neke termine točno određenih teorijskih škola (formalizam, strukturalizam) koje koristi (»Poslužimo se terminom čeških strukturalista«) u analitičkim djelovima kritike, i s kojima je, dodajući tome spisateljski šarm, izgradio prepoznatljiv model kritičkog pisma. Teorijskog ima čak i u naslovljavanjima pojedinih kritika (»Nulti stupanj pisma«). Netko bi rekao da su mu i naslovi teorijski fundirani. Osim toga Viskovića zanima koliko su i sami autori o kojima govori ovisni o književnoj teoriji: »Ustvrdio bih čak da je ova knjiga u velikoj mjeri pisana pod dojmom ispitne literature za kolegij »Teorija književnosti«, posebno pod dojmom klasičnog Barthesova eseja »Nulti stupanj pisma«. Očito ponesen Barthesovom ironijskom raščlambom pripovijedanja u trećem i u prošlom svršenom vremenu — autor ovog romana pokušao je dosljedno realizirati pripovijedanje u prezentu i prvom licu, u čemu Barthes vidi osnovne indikatore tzv. bijelog pisma, pisma novog doba koje on u tom ranom esaju manifestno zagovara.«(47)

Visković zaista ispunjava sve zahtjeve dnevne kritike: informira, opisuje, sistematizira, žanrovske određuje tekst, promatra stilsku razinu, neizostavno vrednuje, ali komentira i recepciju istih naslova u kritičkom fokusu drugih »službenih kritičara«, pa i piše receptu kritike, sve do, da budem sitničava, ocjenjivanja, riznajmo preskromnog, vlastitih tekstova (na str. 146 koristi npr. »terminić« recenziju).

Tekstovi za knjigu nisu posebno preradivani. Pretpostavljam da se ne radi o Viskovićevu nemarnosti, jer je u slučaju posebne pripreme bilo potrebno samo izostaviti neke uvodne ili zaključne pasuse. Ostavljajući tekstove u njihovoj nekadašnjoj formi, sa svim podacima za koga je i kada kritika napisana, Visković oslikava sebe kao nekadašnjeg pomalo »dežurnog« kritičara proze.

Možda nije najlogičnije iznositi vrijednosni, kritičarski sud o knjizi književnih kritika. Mislim, ipak, da će Velimiru Viskoviću izreći puno manje pohvalu na račun »Pozicije kritičara« nego što je to učinjeno s »Mladom prozom«. Potvrđuje to ponovo našu logiku: svaka nova knjiga mora biti bar malo bolja od prethodne da bismo je vrednavali barem identično ranije. Viskovićev kritičko pismo, njegovo videće zadatka književne kritike ne razlikuje se od onog u »Mladoj prozi«. Nisu tekstovi iz »Pozicije«, reči ću najbanalnije, ništa lošiji od prevedeovske knjige. Rekla sam već uostalom da je većina tekstova ispisivana u isto vrijeme, ali knjiga iz 1983. imala je svoju centralnu ujedinjavajuću silu: mlađu prozu. »Pozicija kritičara« odlučuje se za malo slabiji vezivni materijal; suvremenu hrvatsku prozu. No, kritičara treba ocijenjivati po pojedinačnim kritikama, a ne knjizi kritika. U kritičkim tekstovima, posebno u dnevnoj kritici, neka se mjesto ponavljanja ne mogu izbjegći. Odluči li autor objelodaniti knjigu kritika vjerujem da je razlog ponajviše tehničke prirode: skupiti tekstove na jednom mjestu, zbog kritičara samog, drugih proučavalaca istog ili sličnog predmeta, i na kraju, zbog nekih budućih književnih povjesničara. Manje zbog analiziranih autora, oni su vjerovatno to, htjeli priznati ili ne, vidjeli u vrijeme prve novinske pojavnjivanja.

Kritičarski sud o kritičaru Velimiru Viskoviću stvoren je tako njegovim objelodanjivanjem tekstova u novinama i periodici. Sada se može komentirati samo, eventualno, struktura knjige, a to je u cijeloj stvari manje bitno. Izbor naslova i autora o kojima je Visković pisao nije predmet našeg komentara. Moglo se to činiti s njegovom pripremom »Hrvatske nove proze« jer je tamo opisivao stanje sinkrone prozne produkcije.

Što zaključiti?

Vidje svojih kritičarskih zadataka, postavljenih u uvodnom i završnom dijelu knjige, Visković dosljedno provodi ostajući i dalje kritičar čiji vrijednosni sud o knjizi biva putokaz širokom broju reciperijensta. Zato kada pokusavamo naći odgovor na upit zašto V. manje prati mlađu produkciju, možda odgovor leži upravo u Viskovićevu osjećanju težine vlastita potpisa. Logično je da neulaženje u prostore osjećanja svijeta mlađih propovjedača može rezultirati i negativnim vrijednosnim sudom. Ime Velimira Viskovića ispod negativne kritike prve knjige mlađom autoru, u našim društveno-knjževnim prostorima, vrlo često ne bi bilo dobro došlo. Ali, ako se Visković odluči napisati ipak kritiku negativnog predznaka o nekom »našem« talentu, odgovor će možda biti spremjan: »nas uostalom ne zanimaju mišljenja književnih kritičara.«

Mozemo li sada, na kraju, odgovoriti na pitanje: što to znači biti »viskovićevac«? Da li su to oni kritičari, mlađi svakako, koji prate i pišu o danas najproduktivnijim autora suvremenе hrvatske proze, možda oni koji u analitičkim djelovima svojih kritičkih tekstova upotrebljavaju neke, u Viskovića vrlo često korištene, termine, ili oni koji u posljednje vrijeme odustaju od primjene teorije u kritičkim napisima? Samo jedno sam sigurna, po praćenju generacijskog pisma nitko od nas nije »viskovićevac«, jer takvog izrazitog kritičara koji je uspio, uz praćenje ostale produkcije, osmisli i jedan čitat naraštaj, mi nemamo. O razlozima zašto, već sam govorila.

P. S.

Ipak, da ne bude zabune. Mene, čujem ovih danas, nazivaju »bitijevcem«. Ispričavam se profesoritu Bitiju.

Ne znam da li ću nakon pristupa »Poziciji kritičara« postati »viskovićevac«, ali kako upravo čitam teorijsku knjigu: David Lodge, »nacini modernog pisanja«, ne vjerujem.